

ניקיון ותברואה בשכונות הערביות
במזרח ירושלים

תקציר

רקע כללי

ניקיון העיר הוא מושג נרחב הכולל היבטים הנוגעים לחזות העיר, לפינוי אשפה ולניקוי המרחב הציבורי, ובכלל זאת הרחובות, הכיכרות והגנים. שמירה על ניקיון העיר וטיפוח חזותה הם בעלי השלכות מרחיקות לכת על איכות החיים של תושביה, על איכות הסביבה ועל רמת התברואה בעיר.

ניקיון העיר הוא אחד השירותים החשובים ביותר שמעניקה הרשות המקומית. טיפול לא מוסדר בפסולת עלול ליצור מפגעים סביבתיים חמורים, לרבות פגיעה בבריאות הציבור. ניקיון העיר ופינוי הפסולת בעיריית ירושלים (להלן גם - העירייה) מבוצעים באמצעות מנהל התפעול על אגפיו השונים.

לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן - הלמ"ס), בתחילת שנת 2017 התגוררו בירושלים 332,600 תושבים ערבים, שהם 38% מכלל תושביה, ובשנת 2018 סווגה העיר על ידי הלמ"ס באשכול חברתי-כלכלי 2.

מנובמבר 2008 ועד לנובמבר 2018, כיהן מר ניר ברקת בתפקיד ראש העירייה. בנובמבר 2018 נבחר מר משה ליאון לתפקיד זה.

פעולות הביקורת

בחודשים פברואר עד נובמבר 2018 עשה משרד מבקר המדינה ביקורת בנושא הניקיון והתברואה בשכונות הערביות במזרח העיר ירושלים¹. הביקורת נעשתה באגפים השונים של מינהל התפעול בעיריית ירושלים וביניהם: אגף התברואה והמוקד העירוני והיא כללה סיורים בחלק משכונות אלה. ביקורת השלמה נעשתה גם במשרד להגנת הסביבה ובמשרד ירושלים ומורשת.

1 הביקורת נעשתה כחלק מביקורת כוללת בנושא הניקיון בעיר ירושלים. ראו בקובץ דוחות זה: "ניקיון העיר ירושלים וטיפוח חזותה".

הליקויים העיקריים

מצב הניקיון העגום והיעדר תשתיות תברואיות בשכונות הערביות במזרח העיר

צוות הביקורת ערך סיור בשכונות עיסאווייה, סילוואן, אבו תור, א-טור ובית חנינא שבמזרח העיר, ומצא כי אשפה רבה פזורה לאורך הכבישים, כלי אצירה עולים על גדותיהם והררי אשפה מצטברים ברחובות ובצדי הדרכים.

נמצא פער עצום בהיקף המשאבים שהוקצו לתפעול מערך התברואה בחלקי העיר השונים: לנפות במזרח העיר, שבהן מתגוררים 38% לפחות מכלל התושבים בעיר, הוקצו 10% בלבד מעובדי התברואה באגף; 7% ממספר כלי האצירה הכולל; 6% ממספר המסלולים לפינוי אשפה ו-4% מנפח כלי האצירה לפסולת הכולל בעיר.

במאי 2017 גיבש המשרד להגנת הסביבה תוכנית לטיפול במפגעים סביבתיים בשכונות הערביות בירושלים (להלן - תוכנית לטיפול במפגעים סביבתיים בשכונות הערביות בירושלים), שאישרה הממשלה, בעלות כוללת של כ-84 מיליוני ש"ח שיועדו לרכישה ולהצבה של כלי אצירה לפסולת, לרכישת כלי רכב לפינוי הפסולת ולפעילויות חינוך והסברה לתושבים. נמצא כי התוכנית שגיבש המשרד להגנת הסביבה התבססה על נתונים הכוללים את תושבי השכונות הערביות שמעבר למכשול (להלן - גדר ההפרדה או הגדר), אף שבהחלטת הממשלה 2684² נקבע כי תושבי שכונות אלה לא יכללו בתוכנית. לפיכך האומדנים לפינוי כמות האשפה שעל בסיסם נקבע התקציב שיועבר לעיריית ירושלים לא היו מדויקים וכללו כספים עודפים שהיו יכולים להיות מנותבים למטרות ציבוריות אחרות.

נמצא עוד כי מיפוי כלי האצירה הקיימים והמתוכננים, על פי התוכנית לטיפול במפגעים סביבתיים בשכונות הערביות בירושלים, בוצע על ידי העירייה רק אחרי שכבר התקבלה החלטת הממשלה שבמסגרתה נקבעו מספר כלי האצירה וגובה התקציב הנדרש. החלטת ממשלה המתקבלת על סמך תוכנית הערכה בלבד ללא בחינת הצרכים בשטח עלולה להביא לפערים גדולים בין התכנון ובין הצרכים בפועל.

על אף רמת התברואה הירודה בשכונות הערביות בעיר, ואף על פי שאוכלוסיית השכונות הערביות היא כ-38% מאוכלוסיית העיר, מספר הפניות למוקד העירוני בשנת 2017 שמקורן בשכונות הערביות היה נמוך ביותר - 10.6% מסך הפניות למוקד בנושא תברואה. נמצא כי 1,192 פניות למוקד העירוני מהשכונות הערביות במזרח העיר ירושלים לא טופלו באותה שנה בזמן התקן שקבעה העירייה. מספר פניות זה היה כ-23% ממספר הפניות

הכולל מאותן שכונות למוקד העירוני. זאת בעוד שיעור הפניות מהשכונות היהודיות בעיר שלא טופלו בזמן התקן היוו בשנת 2017 כ-8% בלבד.

פעולות ניקיון לא מספקות בשכונות הערביות שמעבר לגדר הפרדה

קבלן הניקיון היחיד הפועל באזור ענאתא הסמוך למחנה הפליטים שועפאט ובאזור כפר עקב שבתחום השיפוט של העירייה ומועסק על ידי העירייה מחזיק במשאבים זעומים ביותר של כלים ועובדים בודדים, אף על פי שהוא מופקד על צורכי התברואה של עשרות אלפי תושבים. בתנאים אלו אין ביכולתו של הקבלן לבצע את עבודתו נאמנה, ובכך העירייה מלכתחילה איננה ממלאת את אחריותה על פי דין. כל זאת אף על פי שמצב הניקיון בשכונות אלה ממילא גרוע במיוחד.

על פי החלטת הממשלה 2684 ממאי 2017 התוכנית לטיפול במפגעים סביבתיים בשכונות הערביות בירושלים לא תכלול את השכונות הערביות שמעבר לגדר הפרדה, ולגביהן תגובש תוכנית אחרת. עם זאת עד מועד סיום הביקורת לא גובשה תוכנית לפתרון בעיות התברואה בשכונות שמעבר לגדר הפרדה.

ההמלצות העיקריות

במסגרת הפרטת מערכי הטיאט ואיסוף האשפה בשכונות הערביות במזרח העיר, על העירייה לפעול ללא ליאות להבטחת הניקיון בשכונות אלה ולשיפור השירות עבור תושביהן.

בכל הנוגע לתוכנית לטיפול במפגעים סביבתיים בשכונות הערביות בירושלים, על המשדד להגנת הסביבה בשיתוף העירייה לבחון אם יש מקום לתיקון התכנון התקציבי באופן שיהלום את הצרכים בשטח.

על העירייה לעודד את התושבים בשכונות הערביות במזרח העיר לפנות למוקד העירוני כדי שתוכל לקבל תמונה ברורה לגבי שביעות רצון התושבים מניקיון רחובות השכונות ואיסוף האשפה מהם. כך יחזק האמון ביכולתה של העירייה לתת מענה ראוי על צורכי כלל תושביה.

כדי שהקבלן החיצוני בשכונות שמעבר לגדר הפרדה יוכל לבצע את עבודתו, על העירייה לספק לו את המשאבים הדרושים ולהקצות לכך תקציבים מתאימים.

על המשרד להגנת הסביבה, על משרד ירושלים ומורשת ועל עיריית ירושלים בתיאום עם המטה לביטחון לאומי לגבש ללא דיחוי תוכנית לטיפול במפגעים סביבתיים בשכונות שמעבר לגדר ההפרדה ובפרט בתחום התברואה והניקיון.

סיכום

ירושלים היא הגדולה בערי ישראל, וכל אדם המתגורר בה זכאי לחיים בסביבה נקייה, דבר הנגזר מזכותו לכבוד.

הביקורת מעלה תמונה עגומה וקשה במיוחד לגבי טיפול לקוי של העירייה במצב התברואה, בפניו הפסולת, בהצבת מספר כלי אצירה ובניקיון הרחובות בשכונות הערביות במזרח העיר ובעיקר בשכונות שמעבר לגדר ההפרדה. לאחר הזנחה מתמשכת בת עשרות שנים בשכונות אלו התקבלה החלטת ממשלה שאימצה תוכנית שאמורה להתמודד ולטפל במפגעים סביבתיים בשכונות הערביות בירושלים במטרה להעלות את איכות החיים ולצמצם את פערי התברואה והשירות בין מזרח העיר למערבה, אך תוכנית זו התבססה על אומדנים חלקיים ולא מדויקים ולא קדמה לה עבודת שטח מקיפה. זאת ועוד, התוכנית נמנעה מלעסוק בטיפול במפגעים הסביבתיים בשכונות עוטף ירושלים אשר מעבר לגדר ההפרדה.

על משרדי הממשלה העוסקים בענייני ירושלים והקובעים מדיניות בתחום חזות העיר - המשרד לענייני ירושלים ומורשת, המשרד להגנת הסביבה ומשרד הפנים - לתת את הדעת לשיפור המציאות העגומה שעולה מן הדוח בנושא ניקיון העיר ירושלים.